

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Clypevs Theologiæ Thomisticæ

Continens Tractatus de attributis, de visione Beatifica, de scientia Dei, ac
de ejus voluntate, & Providentia

Gonet, Jean-Baptiste

Parisiis, 1669

Art. V. De immensitate Dei,

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77232](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77232)

60.

Quintò, Si possibilis esset gratia vel charitas infinita secundum intensionem, nulla posset dari ratio, cur Christus Dominus, secundum humanam naturam, non haberit gratiam & charitatem infinite intensam: hæc enim maximè decessisset unionem hypostaticam, & personam Christi infinitam. Item si gratia sanctificans infinite intensa, possibilis sit, vix potest reddi ratio, cur non potius homo purus expers peccati, cum infinita huiusmodi gratia, ad satisfaciendum pro peccatis fuerit missus, quàm Christus Dominus: præsertim si vera sit illorum sententia, qui asserunt peccati malitiam non esse simpliciter, & intrinsecè, sed extrinsecè tantum, & objectivè infinitam. De quo in Tractatu de peccatis.

61.

Denique, hac sententiâ Vazquezij & Nominalium, enervantur multe rationes, quæ vel ad existentiam Dei, vel ad inceptionem mundi comprobantur, à Doctõribus gravissimis asseruntur. Unde dicit Guillelmus Parisiensis, Tract. de fide cap. 2. *Ponere infinita huiusmodi, est destruere credulitatem eorum quæ sunt fundamentum Religionis, & propter hoc Religionem infundabilem facere, quare & inædificabilem.*

Argumenta quæ militant contra præcedentes conclusiones, proponi solent in Philosophia, ideoque brevitatis causâ prætermittuntur.

ARTICVLVS V.

De immensitate Dei.

Ad questionem 8. Divi Thomæ.

Convenienter agit D. Thomas de immensitate Dei, post ejus infinitatem: quia immensitas est virtus quædam infinita, repletiva loci, & veluti esse divini illimitatio, & incircumscrip-
tio; sive potius incircumscrip-
tibilitas à loco. Unde sicut ratione infinitatis, Deus est supra omne ens creatum, & creabile; ratione æternitatis, supra omne tempus; ratione incomprehensibilitatis, supra omnem cogitationem, & intellectum; ratione bonitatis, & pulchritudinis, supra omnem amorem & admirationem: ita ratione immensitatis, est supra omnem locum, quamvis per illam sit intimè & substantialiter præsens in omnibus locis: iuxta illud quod dicit Dionysius cap. 9. de divin. nomin. *Magnus appellatur Deus, secundum sibi propriam magnitudinem: quæ magnis omnibus de se communicat, & omni magnitudini extrinsecis superfunditur & supra expanditur, omnem complectens locum, omnem excedens numerum, omnem transiliens infinitatem.* De hoc autem divino & admirabili attributo fusiùs quàm de aliis differendum est, quia circa illud plures occurrunt difficultates & controvertiæ, paragraphis sequentibus discutiendæ.

§. I.

Præsentia & existentia Dei in omnibus rebus, multiplici ratione demonstratur.

62.

Deum non esse ubique, sed in aliqua mundi parte determinata, nempe in primo Cælo, & in parte Orientis, unde est principium motus Cæli, quorundam veterum Philosophorum error fuit, ut refert D. Thomas 3. cont. Gentes cap. 66. quem etiam Vazquez attribuit Aristoteli, quia 8. Phys. textu 84. de Deo primo motore, &

ea parte unde primi mobilis motus incipit, loquens, ait: *Ibi ergo est movens.* Et in libro de Mundo ad Alexandrum, de Deo loquens, inquit: *In summo culmine universi Cæli, suum habet ipse domicilium, situm, & collocatum.* Et post pauca, Deum cum Rege Perfarum confert. Sicut enim ille in Regia urbe Ecbanis, aut Susis, commorari solebat, & inde reliquas sui imperij civitates gubernabat: ita Deus (inquit) in cælo est, & inde reliquas mundi partes regit & gubernat.

Fuit etiam olim error quorundam Judæorum, qui, ut refert Hieronymus, contendebant Deum nusquam alibi, quàm in templo Ierosolymitano esse substantialiter præsentem. Describitur quoque Job 22. error quorundam impiorum dicentium: *Nubes latibulum eius, nec nostra considerat, & circa cardines cæli perambulat.* Quasi Deus non nisi in cælo præsens sit.

In eundem scopulum inpegit olim cæca Gentilitas, quæ Deos quos colebat, finitis locorum spatiis ita includit, ut singulis Diis proprias legamus sedes à Poëtis assignatas. Jupiter enim syderibus duntaxat præest, Neptunus aquis, Pluto terræ & inferis, Vulcanus semper circa favillas degit, Junoni solummodò licet per aëra spatari; & quod magis stultum, ac ridiculum est, Oromelisi viginti quatuor numina, intra unius ovi globulum includit. Denique, ut lepidè illis reprobat Arnobius: *In gypso mansitant, atque in regulis Divi vestri: quin imò testularum & gypsi mentes, spiritus atque animæ, Divi vestri sunt.*

Contra hunc errorem (inquit Cornelius Mus-
sus) *Veritas Christiana distinctè pronunciat: Deus ubique est, aut omnino non est.* Si ei immensitatem negaveris, auferes divinitatem.

Ratio etiam naturalis id suadet: Primò quia immensitas, seu vis existendi in rebus ac locis, non minus est infinita, quàm ejus essentia secundum se, à qua virtualiter, & secundum rationem nostram quasi profuit: Sed essentia Dei est simpliciter infinita, ut ostendimus articulo præcedenti: Ergo & ejus immensitas, seu virtus repletiva loci, infinita esse debet: ac proinde nullo finito spatio & loco terminari ac definiti potest.

Secundò, Si Deus haberet locum naturaliter determinatum, posset dari aliqua creatura spiritalis aut corporea, quæ multò majorem locum occuparet: Sed hoc est absurdum, nam illa esset magis immensa quàm Deus: Ergo &c. Sequela probatur: Quantò Angelus est perfectior, tantò majorem locum occupat: Ergo cum in perfectione Angelorum possit procedi in infinitum, ad eum tandem deveniretur, qui majorem locum occupare posset quàm Deus.

Tertiò, ut discurrit S. Doctor 3. contra Gent. cap. 68. *Sic se habet res incorporea ad hoc quòd sit in loco per virtutem suam, sicut res corporea ad hoc quòd sit in loco per quantitatem dimensionem: si autem esset aliquod corpus habens quantitatem dimensionem infinitam, oporteret illud esse ubique: Ergo si sit aliqua res incorporea, habens virtutem infinitam, oportet quòd sit ubique: Oportet enim esse Deum esse infinitæ virtutis: est igitur ubique.*

Quartò, Si Deus non esset ubique, sed in aliquo loco determinato, v. g. in suprema cæli parte, ut quidam antiqui Philosophi pofuerunt: aut ibi esset liberè, aut naturaliter & necessario? Non primum, aliàs Deus posset moveri localiter, ac proinde mutari, quòd repugnat actui pu-

Lib. 1. ad ver-
sus gen-
tes.Lib. de
divina
historia.

63.

64.

65.

66.

te. Neque etiam secundum, tum quia non est major ratio, cur Deus hunc locum sibi petat necessitati, quam alium. Tum etiam, quia substantia spiritualis ad unum locum naturaliter non est determinata: cum enim possit omnia apprehendere, ad omnia potest ferri; sicut videmus animantia non esse uni loco affixa, quia imaginatione sua plura apprehendunt, ut pascea, stabulum &c. ad quae deinde feruntur: Ergo cum Deus sit naturae intellectualis, non potest esse uni loco ita determinatus, ut non possit esse in aliis.

67. Denique, Deum esse immensum, & ubique praesentem, ex mysterio Incarnationis & Eucharistiae probari potest: cum enim Verbum Divinum sit unitum substantialiter humanitati Christi, & Christus totus secundum humanitatem & divinitatem, sit intimè praesens substantialiter speciebus Eucharisticis, nisi Divinitas esset ubique; sequeretur eam localiter motam fuisse, quando humanitas movebatur, & moveri quotidie ad motum Christi, & specierum Eucharisticarum, ex uno loco in alium.

Præter has rationes, est alia præcipua & fundamentalis, desumpta ex operatione Dei in omnibus rebus, quæ utitur D. Thomas hic art. 1. & 3. contra Gentes cap. 68. quam §. sequenti exponemus, & ab Adversariorum impugnationibus defendemus.

68. Ad locum verò Aristotelis desumptum ex 8. Physicorum, ubi Deum ad primam spheram coarctare videtur, dicendum est cum D. Thoma ibidem lect. 23. & 3. contra Gentes cap. 68. Deum esse in cælo, & in ea parte primimobilis, unde incipit motus, non per determinationem suæ substantiæ, ita ut, illa determinata mundi parte conclusus sit, sed modo quodam speciali, quia ibi operatur motum, & influentias, à quibus hæc inferiora dependent. Quemadmodum dicimus, quod ratio, quæ re ipsa est anima nostra in toto corpore fusa, est in capite; quia ibi specialiter operatur. In eodem sensu intelligi debet illud quod dicit in libro de Mundo: præterquam quod in dubium vertitur, an liber ille sit Aristotelis, ut ipsemet Vazquez fatetur.

Quod autem hæc interpretatio sit legitima, & ad mentem Philosophi, colligitur ex eo quod libro 1. de part. anim. cap. 5. aperte indicat, Deum esse omnibus rebus præsentem, dum dictum Heracliti laudat, qui amicis recedentibus ab ipso, eò quod se in furno hyeme inclusisset, dixit, ne vilitatem loci dedignarentur, cum ibi etiam esset Deus. Et in ipso libro de Mundo ad Alexandrum, refert sententiam Taletis, qui dixit, omnia plena Deo: cui consonat illud Poætæ.

Iupiter est quodcumque vides, Jovis omnia plena.

§. II.

An existentia Dei in rebus, ex ejus operatione rectè probetur?

69. Partem negativam tenent Nominales, quibus nihil magis curæ esse videtur, quam infirmare rationes, quibus mysteria nostra, & attributa divina probantur, ut constat ex supra dictis, agendo de existentia & unitate Dei. Eandem sententiam docet Scotus in dist. 37. quæst. 1. & ex recentioribus Valentia, & Vazquez hic.

Pars tamen affirmativa communis est, non solum apud discipulos D. Thomæ, sed etiam apud

A recentiores; eamque ita acriter tuetur Molina hic disp. 2. ut oppositam sententiam acerrimè hujus censura decretò fulminet. *Doctrina hæc, non solum falsa videtur, doctrinaeque Aristotelis aperte contraria; sed etiam parùm tuta in fide.* Et post pauca. *Divi parùm tuta in fide; quoniam Paulus sic probat, Deum non longè esse ab unoquoque nostrum, quòd in ipso vivimus, movemur & sumus. Aut ergo Authores contrarie sententia dicant Spiritum Sanctum, per os Pauli atque Davidis, ineptam reddidisse rationem, inefficaxque argumentum confecisse, ad probandam præsentiam Dei in rebus; aut confiteantur ex immediata operatione Dei in aliquo loco, satis superque concludi præsentiam Dei in rebus, ut est D. Thomæ, & communis Theologorum doctrina cum Aristotele.* Hæc Molina. Quibus verbis aperte proficitur, sententiam Adversariorum esse parùm tutam in fide, & à Scriptura, & Sanctis Patribus penitus alienam.

Dico igitur: Ex Dei operatione probari efficaciter, & demonstrativè, ejus præsentiam in omnibus rebus.

Probatur primò ex Scriptura: Dicitur enim Psalm. 138. *Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in Cælum, tu illic es, si descendero in infernum, ades.* Quibus verbis, propheta præsentiam Dei in omnibus rebus aperte declarat, ejusque rationem reddens, addit: *Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me, dextera tua:* per manum autem & dexteram Dei, ejus operatio frequenter in Scriptura significatur: Ergo in Scriptura, præsentia Dei in omnibus rebus, ex ejus operatione colligitur. Similis consequentia habetur Actor. 17. nam Apostolus disputans cum Atheniensibus dixit: *Non longè est ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, & movemur, & sumus.* Ubi de existentia Dei in rebus esse sermonem, constat ex aliorum versione, quæ sic habet: *Quamvis non longè ab unoquoque nostrum subsistentem:* hujus autem existentia & præsentia, nullam aliam reddit rationem, nisi quia in ipso vivimus, & movemur, & sumus:

D vel ut Pagninus, & alij vertunt, *Per ipsum enim vivimus.* Unde glossa ibidem: *Quia id operatur in nobis quòd vivimus.* Et D. Thomas infra quæst. 18. art. 4. ad 1. *In ipso vivimus, movemur, & sumus: quia etiam nostrum vivere, & nostrum esse, & nostrum moveri causantur à Deo.* Ita etiam hunc locum Apostoli intelligit, & explicat Hilarius in illud Psalmi 138. versu 151. *Prope es tu Domine:* sic enim ait: *Adest utique, & totus ubique est, non pro parte usquam est, sed in omnibus omnis est.* Beatus Apostolus Atheniensibus Philosophis inanitate ridiculis, pro concione respondens, ait: *non longè à nobis manentem querimus Deum; in ipso enim vivimus, & movemur, & sumus.* Per quod excluditur responsio Valentia, dicentis has Scripturæ consequentias non esse formales, sed materiales. Nam præterquam quod, hoc multum derogat dignitati Scripturæ, si consecutiones habeat tantum materiales, hæc loca à SS. Patribus in sensu formali intelliguntur, ut constat ex verbis Hilarij iam relatis, & ex Chryostomo Homil. 38. in Acta Apost. Euthimio, Theophylacto, & aliis, qui dicunt, quod sicut ex respiratione intelligimus nobis esse circumfusum aërem; ita nec ignorare possumus, Deum semper nobis adesse, cum ab ipso habeamus ut vivamus, simus, & operemur.

Probatur secundo conclusio ex aliis SS. Patri-

70.

71.

bus, qui etiam ex Dei operatione, ejus presentiam in omnibus rebus saepe demonstrant. Nam Anastasius Sinaita lib. 2. de rectis fidei Cathol. dogmatibus, sic habet: *Quodvis enim opus nemo, absens si est, operatur: Deus igitur, cum nullo non tempore, quidvis eorum quae fiunt, efficiat, cunctaque moderetur, ac dispenset sua in conservatione, prorsus necesse est fateri, Deum omnibus inesse.* Item Hugo Victorinus libro 7. erudit. Theolog. cap. 19. sic dicitur: *Cum divinae virtutis effectus nusquam deesse cernimus, cur eandem Dei virtutem, omnibus inesse rebus dubitamus? Si autem Dei virtus ubique est, cum alia non sit Dei virtus quam Deus, constat quod nusquam Deus deest.*

72.

Probatur tertio conclusio, exponendo rationem D. Thomae, quam etiam tangit Hugo Victorinus, verbis iam relatis. Agens quod operatur in omnibus rebus, per virtutem non diffusam à se, sed sibi intraneam, sibi que identificatam, debet esse immediatè, & secundum suam substantiam praesens in omnibus rebus: Atqui Deus operatur in omnibus, per virtutem non diffusam à se, sed sibi intraneam, sibi que identificatam: Ergo immediatè & per suam substantiam praesens est in omnibus rebus. Major supponitur ex 7. Physic. ubi dicitur quod movens & motum debent esse simul: cum hac tamen differentia, quod agens per virtutem à se diffusam, non debet immediatè & secundum suam substantiam esse praesens subjecto in quod agit, sed mediatè tantum, & ratione virtutis quam medio aliquo supposito in illud transmittit, ut constat in Sole, qui cum agat per virtutem à se diffusam, non est substantialiter praesens in visceribus terrae, quando aurum, & alia metalla producit: agens verò per virtutem sibi intraneam, & à se non diffusam, debet necessariò fieri praesens immediatè, & secundum suam substantiam, subjecto in quod agit, & ipsum passum suppositaliter contingere, ut constat in igne, qui licet per calorem à se diffusum, agat in subjectum distans, per calorem tamen sibi intraneum, non agit nisi in subjectum quod immediatè tangit. Minor verò probatur: Deus in omnibus rebus, per se primò producit & conservat esse, quod est id quod est magis intimum cuilibet rei, & quod profundius omnibus inest, cum sit formale respectu omnium quae in re sunt: Atqui illud non potest per se primò attingere, per aliquam virtutem à se diffusam, sed solum per virtutem sibi intraneam, sibi que realiter identificatam: Ergo Deus in omnibus rebus operatur, per virtutem non diffusam à se, sed sibi intraneam, & sibi identificatam. Major constat: Tum quia esse, cum sit effectus universalissimus, debet per se primò reduci in causam universalissimam, scilicet Deum. Tum etiam, quia sicut ignire est proprius effectus ignis, eò quod ignis sit per essentiam ignis, & ideo ad illum pertinet facere ignitum: ita etiam, cum Deus sit ens per essentiam, proprius ejus effectus, est omne esse participatum. Addo quod cum Deus possit quamlibet rem creatam, per solam sui influxus suspensionem annihilare, oportet quod influxus Dei, per se primò attingat esse cujuslibet rei creatae. Minor verò probatur: Virtus quae attingit esse, in quantum hujusmodi, debet esse creativa & productiva totius entis creabilis, ac proinde infinita, ut docetur in Metaphysica: Sed omnis virtus à Deo diffusa, finita est, utpote à Deo causata, & in aliquo sub-

jecto recepta: Ergo Deus non potest per se primò causare, & conservare esse in singulis rebus, per aliquam virtutem à se diffusam, sed solum per virtutem sibi intraneam, sibi que realiter identificatam. Et hoc est, quod intendit Hugo à S. Victore, his verbis supra relatis: *Si autem Dei virtus ubique est, cum alia non sit Dei virtus, quam Deus, constat quod nusquam Deus deest.*

§. III.

Solvuntur instantiae Adversariorum.

Contra hunc profundissimum, & subtilissimum discursum D. Thomae, multipliciter insurgunt Adversarij, & variis instantiis, ejus vim & efficaciam enervare conantur. In primis obijciunt, hoc principium à D. Thoma assumptum: *Agens debet esse conjunctum passivo, sive quod idem est, Movens & motum debent esse simul,* quod sumpsit ex Aristotele 7. phys. non esse universaliter verum, & ab illo pro agentibus solum creatis, maxime corporeis, inductum fuisse: unde nulla ratione videtur extendendum ad Deum, qui cum sit agens spirituale, & infinitae virtutis, potest agere in distans: Ergo eo quod ubique operetur, non sequitur illum esse ubique, saltem immediatè, & per suam substantiam.

Confirmatur primò: Plura dantur agentia creata, quae agunt in subjecta distantia: nam Sol producit aurum in visceribus terrae, in quibus non est praesens secundum substantiam, sed secundum virtutem; & humanitas Christi existens in Caelo, producit in nobis gratiam, & alios effectus supernaturales: Ergo similiter Deus poterit agere in subjectum distans, & producere vel conservare esse in rebus, absque eo quod illis praesens existat.

Confirmatur secundò: Non videtur major repugnancia, quod Deus utatur instrumento, ad producendum, vel conservandum esse in rebus, quam ad producendam gratiam in anima pueri: Ergo cum causa quae mediò aliquò instrumentò operatur, non debeat esse immediatè, & secundum suam substantiam praesens subjecto in quod agit, ex eo quod Deus producat, vel conservet esse in rebus, & illis assistat ut causa essendi, ut loquitur S. Doctor, non rectè colligitur, illum esse omnibus rebus immediatè praesentem.

Ad objectionem respondeo, negando Antecedens, haec enim propositio, *omne agens debet esse conjunctum passivo,* est universaliter vera; & verificatur de omni agente, sive corporeo, sive incorporeo, sive creato, sive increato; licet Aristoteles illam tradiderit, loquendo de agentibus corporeis: necessitas enim distantiae agentis ad passum, non oritur ex conditione agentis corporei, vel ex limitatione agentis creati, sed ex ratione agentis & passivi, ut sic. Ut enim docet Capreolus, agens & passum inter se comparantur, per modum formae & materiae, perfectivi & perfectibili: unde sicut forma debet esse indistans à materia, & perfectio à perfectibili, ita & agens à passivo.

Respondeo secundò, quidquid sit de illo principio, de quo disputant Philosophi 7. phys. & datò quod Deus possit operari in distans, respectu quorundam effectuum, repugnare tamen quòd producat, vel conservet esse in rebus, nisi intimè illis assistat & illabatur: quia (ut supra ostendimus) esse non potest produci, vel conservari

73.

74.

75.

vari

uari in rebus, per aliquam virtutem creatam, & à Deo diffusam; sed tantum per virtutem in creatam, & infinitam, & cum Dei substantia identificatam. Unde in Tractatu de Angelis disp. 13. art. 2. ostendimus nullam creaturam, etiam spirituales, posse infundi, & illabi alteri: quia nulla potest per se primo attingere ipsum esse, siue influere esse modo universalissimo, ita quod per suspensionem talis influxus, aliqua creatura annihilari possit.

76. Ex quo patet responsio ad primam confirmationem, concessio enim Antecedente, neganda est Consequencia, & paritas: Ratio discriminis est, quia Sol potest agere & producere aurum in visceribus terræ, & humanitas Christi gratiam in anima pueri, per virtutem aliquam accidentalem, à se diffusam, & in aliquo subiecto receptam: repugnat autem quod Deus, per similem virtutem producat & conservet esse in rebus, quia virtus diffusa est effectus Dei, & aliquid creatum, ac proinde finitum, & limitatum: à virtute autem finita & limitata, non potest procedere influxus, aut conservatio totius esse, taliter quod eius suspensio sit annihilatio. Præterea, sicut creatio nullum præsupponit subiectum, ita & virtus creativa, & productiva totius existentia, ab omni subiecto est independens: omnis autem virtus creata, cum sit accidentalis, dependet ab aliquo subiecto in operari, sicut in esse: Ergo &c. Unde

77. Ad secundam confirmationem, negandum est Antecedens; quia virtus per quam instrumentum operatur, debet esse diffusa, & derivata à causa principali, & in ipso instrumento recepta, ac per illud modificata: unde cum virtus creativa, & productiva, vel conservativa existentia, nec possit esse à Deo diffusa, neque in aliquo subiecto recepta, propter rationem assignatam, bene autem virtus productiva gratia; nullum potest dari instrumentum creationis, licet possit dari instrumentum iustificationis, & productionis gratia.

78. Objicies secundo: Aliud principium quod affumit D. Thomas, scilicet quod esse est proprius effectus Dei, videtur falsum: qualibet enim causa efficiens dat esse suo effectui, quia efficere nihil est aliud quam dare rei actuale esse. Item illud quod subiungit, nempe quod esse, est id quod est magis intimum cuiuslibet rei, non videtur verum: cum enim esse sit prædicatum accidentale respectu cuiuslibet rei creatæ, videtur esse quid illi extraneum, vel saltem non ita intimum, sicut eius quidditas & essentia.

Respondeo cum Caietano infra quæst. 48. art. 6. §. ad evidentiam: quod quando D. Thomas docet, quod esse est proprius effectus Dei, per *ly proprius*, non intendit quod sit effectus à solo Deo procedens, sed solum quod sit effectus, in solum Deum per se primo reducibilis. Unde rectè notat, S. Doctorem non dixisse, quod esse sit effectus solius Dei, sed quod est effectus proprius Dei; ex quo patet responsio ad probationem: dicendum est enim, cum eodem Caietano, quod sicut ignis est proprius effectus ignis, non tamen repugnat quod ferrum ignitum producat ignem in stupa; sed non erit effectus proprius, & per se primo ferri igniti, quia non reducitur ultimè in ipsum ferrum, etiam ut ignitum; sed in ipsum ignem, à quo ignitum est. Sic existentia producit quidem à creatura existente, & à qualibet causa efficiente, non ta-

A men tanquam proprius effectus ipsius, & per se primo in creaturam reducibilis, sed in Deum tanquam in ens per essentiam, & primum existens, à quo omnis creatura existens redditur. Unde D. Thomas 3. contra Gentes cap. 66. sex rationibus demonstrat, quod causæ secundæ non producant existentiam in suis effectibus, in virtute propria, sed solum in virtute Dei, quatenus sunt ejus instrumenta, ab ipso mota & elevata, iuxta illud quod dicitur in libro de causis, *Intellectus non dat esse, nisi in quantum est divina*, id est (ut exponit S. Doct.) nisi in quantum agit virtute Dei.

B Ad illud quod additur, quod esse existentia, cum cuiuslibet rei creatæ sit accidentale, non est quid illi intimum, sed extraneum, in primis dici potest, quod per *ly esse rei*, non solum intelligitur à D. Thoma esse existentia, sed etiam essentia, ut est sub existentia, & ut ab illa extra causas ponitur, quod, *ens participialiter*, appellari solet, & est effectus omnium intimus, & universalissimus.

79. Secundo respondeo, quod quando D. Thomas dicit, quod esse est magis intimum, quia est formale respectu omnium, loquitur de forma ut actuante, non autem ut constituente: licet enim existentia sit extra quidditatem rei creatæ, nihilominus in ratione actuantis est illi intimior, cum eam antea potentialem, & in potentia solum objectiva existentem, extrahat extra causas & intimè aduet, eamque disponat ut per alias formas accidentales perficiatur; ac proinde intima est omnibus, cum nihil præsupponat quod non penetrat, & ponat extra causas.

80. Objicies ultimò, cum Scoto, & Vazque: Quando D. Thomas probat Deum esse præsentem in omnibus, ex eo quod agit immediatè in illis: vel intendit quod agat in omnibus immediatione suppositi, vel immediatione virtutis? Si primum dicatur, propositio D. Thomæ petit principium, vel supponit quod probandum est, scilicet quod Deus sit propinquus singulis rebus, ad agendum, propinquitate indistantia, & immediatione suppositi. Si secundum, illa ratio nihil concludit, cum agens immediatum solà immediatione virtutis, non debeat esse substantialiter, & suppositaliter præsens subiecto in quo operatur: ut constat in Sole, & aliis corporibus cælestibus, quæ non sunt immediatè, & per suam substantiam in visceribus terræ, quando in eis aurum, & alia metalla producant.

Respondeo quod quando D. Thomas probat Deum esse intimè præsentem omnibus rebus, ex eo quod immediatè agit in illis, loquitur de immediatione virtutis, quia tamen illa virtus de qua loquitur, non est à Deo diffusa, sicut virtus quæ Sol operatur, & producit aurum in visceribus terræ, sed illi intranea, & cum ejus substantia realiter identificata, rectè infert, Deum esse præsentem omnibus rebus secundum substantiam, & immediatè immediatione suppositi, ex eo quod est illis intimè præsens per talem virtutem. Eodem discursu utitur Hugo Victorinus loco supra citato, his verbis: *Deus qui per semetipsum cuncta propria virtute facit, ubique præsens est operatione, præsens etiam necessè est ut sit deitate.*

§. IV.

An operatio Dei virtualiter transiens, sit ratio formalis per quam fit praesens, & existens in rebus?

Licet resolutio hujus difficultatis facile haberi possit ex dictis §. precedenti, ut tamen doctrina D. Thomae ibidem exposita, amplius elucidetur, & magis declaratur ratio formalis, quae Deus fit praesens, & existens in rebus.

81. Dico secundo: Ratio formalis per quam Deus est actu praesens, & existens in rebus, est ejus operatio virtualiter transiens, quae producit vel conservat esse in illis, vel eas movet & applicat ad operandum. Est contra Recentiores, qui existimant, rationem formalem quae Deus existit in rebus, esse vel ipsammet Dei essentiam, vel ejus immensitatem nudè sumptam, & ut praescindit ab operatione.

Nostra tamen conclusio expressè docetur à D. Thoma, variis in locis, praesertim in 1. dist. 37. quaest. 1. art. 2. his verbis: *Essentia Dei, cum sit absoluta ab omni creatura, non est in creatura, nisi in quantum applicatur ibi per operationem, & secundum hoc quod operatur in re, dicitur esse in re.* Et quaest. 2. art. 3. *Cum dicitur (inquit) Deus est ubique, importatur quaedam relatio Dei ad creaturam, fundata super aliquam operationem, per quam Deus in rebus dicitur esse.* Item hic art. 1. docet, quod Deus est in omnibus rebus, sicut agens adest ei in quod agit, & art. 3. dicit: *Deus est in omnibus per essentiam, in quantum adest omnibus ut causa efficiens.* Vbi particula, *in quantum*, denotat rationem formalem, & à priori, divinae praesentiae, & existentiae in rebus.

82. Eadem veritas demonstratur ratione quam his locis insinuat S. Doctor. Sicut res corporea non est in loco per suam substantiam immediatè, sed per contactum quantitatis dimensionis, ita res incorporea, & praesertim Deus, in alio non est per suam substantiam immediatè, sed per contactum suae virtutis. Quod à D. Gregorio homil. 8. in Ezechielem, lepidissimè declaratur, his verbis: *Deus ubique est, & ubique totus est. . . . Omnia tangit, nec tamen aequaliter tangit. Quaedam enim tangit ut sint, nec tamen ut vivant & sentiant, sicut sunt cuncta insensibilia. Quaedam tangit ut sint, vivant, sentiant, & discernant, sicut sunt bruta animalia. Quaedam tangit ut sint, vivant, sentiant, & discernant, sicut est humana, & angelica natura.* Similia habet Author libri de speculo apud Augustinum tomo 9. Idem docet D. Thomas 3. cont. Gent. cap. 68. & hic art. 2. ad 1. ubi dicit, *Incorporalia non sunt in loco per contactum quantitatis dimensionis, sicut corporea, sed per contactum virtutis.* Sed hic Dei contactus non fit per quantitatem molis, sed per applicationem virtutis, ut constat: Ergo per talem applicationem, seu actionem virtualiter transeuntem, Deus est praesens, & existens in rebus.

83. Confirmatur & magis illustratur haec ratio: Deus dicitur esse in creaturis, quatenus realiter contingit illas: Sed essentia divina, immediatè ratione sui, praescindendo ab operatione, non habet realem contactum cum omnibus creaturis, quia nec conjungitur illis contactu quantitativo, neque ut forma, nec ut accidens, nec ut suppositum sustentans: Ergo est in illis solùm ratione operationis transeuntis. Adde quod, Deus est

A in creaturis, sicut ens per essentiam in entibus per participationem: Sed hoc modo non est actu in illis, nisi quatenus sunt à Deo causatae, medià operatione transeunte: Ergo haec operatio est ratio talis existentiae, & praesentiae Dei in rebus.

Confirmatur ampliùs: Deus non existit formaliter & actu in rebus, nisi secundum quod facit illas à se dependere; Deus enim non comparatur actu ad creaturas, nec actu illas connotat, nisi secundum quod terminat dependentiam illarum à se: Ergo cum vltima ratio, per quam Deus facit creaturas actu à se dependere in essendo, vel in operando, sit actio virtualiter transiens, per quam illas producit, aut conservat in esse, vel illas movet & applicat ad operandum, illa quoque erit ratio per quam formaliter & actu existit in rebus.

B Probatur secundo conclusio: Nulla denominatio potest Deo in tempore advenire, nisi ex reali mutatione creaturarum: cum enim nova denominatio realis adveniat ratione alicujus novae realitatis, & illa nova realitas, Deo non possit advenire, quia immutabilis est; debet advenire creaturae, & per adventum suum intrinsecè eam immutare: Sed Deus non immutat intrinsecè creaturam, nisi ratione operationis virtualiter transeuntis, per quam aliquid in ea producit: Ergo non denominatur praesens & existens in rebus, nisi ratione talis operationis.

C Probatur tertio conclusio: Eodem modo proportionaliter philosophandum est de praesentia Dei generali, quam habet in omnibus rebus, ac de speciali, quae praesens est in iustis per gratiam, in beatis per gloriam, & in humanitate Christi per unionem hypostaticam: Sed praesentia specialis Dei in anima iusti, in intellectu beati, & in humanitate Christi, fundatur in hoc quod speciali modo, distincto à communi, perficiat creaturas, infundendo eis gratiam & charitatem, aut uniendo illis suam essentiam per modum speciei, vel per modum subsistentiae & termini, ut constabit ex infra dicendis: Ergo similiter praesentia generalis Dei in omnibus rebus, fieri debet ratione alicujus operationis perficientis creaturam, & producentis aut conservantis in ea existentiam, vel eam moventis & applicantis ad operandum.

D Probatur quarto: Deus magis est in locis ut illa continens, quam ut in illis contentus, ut docet Dionysius cap. 10. de div. nomin. his verbis: *Ipsè est sedes quae omnia continet, & complectitur, & firmat, & fundat, & contingit &c.* Unde egregiè Augustinus. *Tu habitas in domo: si subtracta fuerit, cadis: Deus autem sic habitat in Caelis, ut si ipsè discesserit, ipsi cadent.* Et Gregorius Magnus homil. 17. in Ezech. *Ipsè (inquit) est rebus interior, & exterior: ipsè inferior & superior: regendo superior, portando inferior, replendo interior, circumdando exterior: sicque est intus ut portet, sic circumdat ut penetret, sic praesidet ut portet, sic portat ut praesideat.* Sed Deus non continet loca, nec ea portat, & sustinet, nisi per suam operationem virtualiter transeuntem, quae res producit, vel conservat in esse, iuxta illud Apostoli ad Hebraeos 1. *Portans omnia verbo virtutis suae.* Ergo Deus non est in locis, nisi ratione suae operationis virtualiter transeuntis.

E Denique stabiliri potest nostra sententia, impugnatione aliarum. In primis enim illa quae docet Deum esse in rebus creatis immediatè per suam essentiam, tanquam per rationem

formalem, omni probabilitate caret: quia Deum existere in rebus creatis, connotat actualement existentiam ipsarum creaturarum: Sed Deus ratione suae essentiae praecise, non dicit ordinem ad existentiam creaturarum; cum divina essentia secundum se sit independens & absoluta ab omni creaturarum respectu: Ergo illa non est ratio formalis, qua Deus est praesens & existens in rebus. Quam rationem insinuat D. Thomas his verbis supra relatis: *Essentia Dei, cum sit absoluta ab omni creatura, non est in creatura, nisi in quantum applicatur ibi per operationem.*

38. Praeterea, In rebus corporalibus distinguitur id quod est in loco, & ratio essendi in loco: nam substantia rei corporeae est in loco, & ratio essendi in loco est ejus dimensio: Ergo similiter in rebus spiritualibus, haec duo distinguenda sunt: scilicet substantia divina, vel angelica quae est in loco, & ratio per quam existit in loco. Unde quando dicitur, quod Deus est in omnibus rebus per essentiam, significatur solum quod ejus essentia, vel substantia ubique est, non tamen quod illa sit ei ratio formalis essendi ubique. Per quod detegitur hallucinatio, & aequivoatio Adversariorum, existimantium idem esse Deum esse in rebus per essentiam, & esse in rebus ratione essentiae.

39. Alia etiam opinio, quae asserit infinitatem & immensitatem Dei, esse illi rationem formalem actu existendi in rebus, non videtur verior, aut probabilior: nam ab aeterno Deus est immensus, & infinitus; & tamen ab aeterno non est in creaturis: Ergo immensitas non est ratio actu existendi in rebus, sed solum est ratio formalis per quam potest in illis existere, supposito quod illas producat.

Addo quod Deus diversimode est in diversis creaturis, ut constabit ex infra dicendis: Sed hoc non competit illi formaliter ratione immensitatis praecise, sed quia diversimode conjungitur ipsis creaturis, per ordinem ad diversos effectus quos in illis causat: Ergo ratio per quam Deus actu existit in rebus, non est ipsa immensitas praecise & nudè sumpta, sed ut applicata & conjuncta rebus, per operationem virtualiter transeuntem. Sicut licet divina omnipotentia secundum se sit productiva creaturarum, non est tamen ratio illas producendi actu, nisi ut applicata per liberum decretum voluntatis divinae, ut in Tractatu de scientia Dei dicemus.

§. V.

Corollaria praecedentis doctrinae.

90. **E**X dictis colliges primò, quod licet in Angelis ratio formalis praesentiae localis ad corpora, sit operatio, & contactus virtutis, sicut in Deo, ut ostendimus in Tractatu de Angelis: aliter tamen pertinet operatio in Angelo, ad rationem formalem praesentiae in rebus, aliter in Deo: nam in Angelo requiritur operatio ad contactum, quatenus non totum elicit effectum ex corpore cui applicatur, sed quatenus per eandem operationem, prius se reddit applicatum corpori, ut subiecto praesupposito, ex quo debet effectum producere, quam ipsum effectum operetur. Ratio est, quia Angelus operatur per virtutem eductivam, atque ita non facit, sed praesupponit subiectum cui ejus virtus operativa applicetur & uniat: virtus autem divina, cum sit creativa, ita universalissima est, quod nihil ref-

Tom. I.

A picit ut subiectum, quod non fit etiam effectus ejus, unde operatio non reddit illum praesentem, per modum applicationis ad rem praesuppositam, sed per modum effectiois ad rem productam, Ex quo.

B Colliges secundò, Aliud notabile discrimen reperiri inter contactum virtutis divinae & angelicae: contactus enim virtutis divinae est intimus, & illapsivus in res, quatenus in illis producit, & conservat esse, quod est id quod in eis est magis intimum, ut antea exposuimus. Unde D. Thomas in 1. dist. 8. quaest. 1. art. 5. ad 3. explicans quomodo Deus contactu suo illabitur rebus, inquit: *In essentia non intrat, nisi ille qui dat esse, scilicet Deus creator, juxta illud Ezech. 44. Porta haec clausa erit: non aperietur, & vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* Contactus autem virtutis angelicae, cum non sit productivus, & conservativus existentiae, sed eam praesupponat in subiectis circa quae operatur, non est intimus & illapsivus, sed extrinsecus & superadditus. Quare licet Angelus, quando circa aliquod corpus operatur, in illo sit intime, quoad terminos loci & quantitatis, ut ibidem dicit S. Doctor; non tamen est intra terminos essentiae & substantiae illius, sicut Deus, qui neque quantitatem, neque materiam, neque substantiam, neque aliud entitatis praesupponit in rebus, sed omnia per contactum suae virtutis efficit.

C Colliges tertio, Melius dici Deum constitui in rebus per applicationem creaturarum ad seipsum, quam per applicationem sui ad creaturas: quia sine ulla sui mutatione incipit existere in rebus, per solam mutationem ipsarum. Unde dicebat Apostolus: *Non longè est ab unoquoque nostrum, in ipso enim vivimus, movemur, & sumus.* Et SS. Patres supra relati, docent Deum in creaturis esse, non ut contentum ab illis, sed ut illas continentem & conservantem per contactum suae virtutis, juxta illud Apostoli ad Hebraeos 1. *Portans omnia verbo virtutis suae.*

D Colliges quartò, Operationem virtualiter transeuntem, non esse Deo rationem essendi in rebus, praecise ut se tenet ex parte ipsius, & est ejus substantia; nec praecise ut se tenet ex parte creaturae, alioquin esset in rebus per aliquid creatum formaliter, quod dici non potest, sed ut connotat, & infert immutationem passivam creaturae; atque adeo ratio formalis existentiae Dei in rebus, est aliquid divinum, conditio verò seu connotatum, est aliquid creatum, immutatum & derivatum ex tali increato.

E Colliges ultimò, Attributum immensitatis ad duo attributa consequi, & habere respectum ad illa, secundum duplicem ejus considerationem. Si enim immensitas consideretur quantum ad suam extensionem virtualem, ratione cuius potest omnibus rebus coextendi, licet in infinitum multiplicentur, sequitur ad attributum infinitatis, & ideo D. Thomas, post attributum infinitatis, tractavit de immensitate; quia ut ipse dicit initio hujus quaestiois: *Infinito convenit esse ubique.* At verò immensitas, secundum quod importat modum tangendi creaturas, per operationem virtualiter transeuntem, & dantem, vel conservantem esse in omnibus rebus, consequitur ad attributum omnipotentiae. Unde sapient. 7. dicitur, quod *Divina sapientia ubique attingit propter suam munditiam;* & subditur: *Vapor est enim virtutis Dei.* Quibus verbis Scrip-

N ij

Disp. 2.
art. 2.
§. 4.

Disp. 4.
art. 1.

91.

92.

93.

94.

tra præsentiam Dei in omnibus rebus, infertur ex ejus potentia & virtute operativa.

§. VI.

Solvuntur objectiones Adversariorum.

95. **O**bjicies primò: Modus quo Deus existit in rebus creatis, per essentiam, est distinctus ab alio, quo in eis dicitur esse per potentiam, ut colligitur ex D. Thoma hic art. 3. Sed Deus existit in rebus per potentiam, mediante operatione talis potentia: Ergo ratio essendi per essentiam in omnibus rebus, non potest esse operatio Dei virtualiter transiens.

- Confirmatur primò: Si per impossibile daretur aliquod ens non productum à Deo, adhuc ex vi immensitatis, Deus esset illi præsens, & ab eo indistans: Ergo præsentia Dei in rebus, non fundatur in ejus causalitate, & operatione. Consequentia patet, Antecedens probatur. Res illa non producta à Deo, esset in aliquo loco: Ergo eum sphaera divina immensitatis sit infinita, & ad omnia loca se extendat, Deus ratione suæ immensitatis esset præsens tali creaturæ.

- Confirmatur secundò: Si operatio Dei virtualiter transiens, esset ratio formalis per quam Deus fieret præsens & existens in rebus, sequeretur quòd attributum immensitatis Dei, esset fundamentum in ejus operatione ad extra, eamque tanquam causam virtuales, & rationem à priori supponeret: Sed hoc non potest dici, cum immensitas necessaria, immutabiliter, & ab æterno, Deo conveniat, & operatio virtualiter transiens sit ei libera, & ei conveniat solum in tempore: Ergo operatio transiens non est ratio formalis, per quam Deus fiat præsens & existens in rebus.

96. **A**d objectionem respondeo negando Minorem; non enim operatio, sed potentia ipsa est Deo ratio existendi in rebus per potentiam: nam si Deus nihil actu operaretur, sed solum posset operari in rebus, in illis esset: non quidem per essentiam & substantiam, sed per virtutem, & potentiam. Unde D. Thomas hic art. 3. *Deus est in omnibus per potentiam, in quantum omnia ejus potestati subdantur, & in omnibus per essentiam, in quantum adest omnibus ut causa essendi.*

97. **A**d primam confirmationem, nego Majorem: Sicut enim si separaretur quantitas ab aqua quæ est in vase, illa non diceretur amplius esse in vase, tanquam in loco: quia cum substantia corporea non sit in loco, nisi ratione quantitatis, quæ tangit superficiem alterius corporis ambientis, sublata quantitate, non posset amplius remanere in loco, nec ab aliqua superficie corporis ambientis contineri. Ita similiter, cum creatio sit contactus formalis, quo divina virtus creaturas contingit, easque sibi applicat, & conjungit: si per impossibile aliqua res non esset à Deo per creationem, Deus non esset illi præsens, nec indistans positivè, sed tantum negativè: sicut (ut persistamus in eodem exemplo) aqua illa spoliata quantitate, diceretur præsens vasi, & ab eo indistans, solum præsentia & indistantia negativà. Vel etiam sicut Angelus qui nullibi operatur, dicitur esse negativè præsens, & indistans à loco in quo potest operari, ut dicemus in Tractatu de Angelis.

Disp. 4.
art. 1.
§. 7.

Verum si liceat Adversariis ex suppositione impossibili argumentari, nobis etiam licebit ex simili suppositione contra illos arguere. Si enim

A per impossibile Deus non esset immensus, & non haberet vim replendi omnia loca; si tamen produceret aliquam creaturam, esset illi præsens: Ergo Deus non est præsens rebus ratione immensitatis, sed ratione operationis.

Ad secundam confirmationem, nego sequelam Majoris: Quamvis enim actualis præsentia, & existentia Dei in rebus, fundetur in ejus operatione virtualiter transeunte, non tamen attributum immensitatis: quia illud non consistit in actuali præsentia Dei in rebus, sed in aptitudine & potentia quam habet ad existendum in illis, seu in vi repletiva omnis loci existentis, aut possibilis. Unde cum talis vis & aptitudo, necessariò, & ab æterno Deo conveniat, attributum immensitatis necessarium est ac æternum, quamvis actualis præsentia Dei in rebus, sit temporanea, ac dependens à libero decreto suæ voluntatis, ejus omnipotentiam applicantis ad illarum productionem & conservationem.

Objicies secundò: Posterius non potest esse ratio formalis prioris: Sed Deum esse alicubi prius est quam Deum ibi operari, quia operari sequitur esse: Ergo operatio non est ratio formalis, per quam Deus sit præsens & existens in rebus.

Respondeo negando Majorem: Deus enim non est prius in aliqua creatura, quam operetur in ea; imò naturà prius est quod Deus operetur in ea, quam quod in ea existat, cum operatio virtualiter transiens, sit ei ratio formalis cur sit in aliqua re, ut ostensum est. Unde ad illud quod additur, nempe quòd operari sequitur esse, dicendum est quod operari sequitur esse, in ordine essendi, non tamen in ordine locandi: imò potius in isto ordine, in substantiis spiritualibus, esse in loco, sequitur ad operationem.

Ut hoc fiat evidentiùs, & faciliùs diluantur argumenta Adversariorum, breviter exponenda est subtilis & acuta doctrina ingeniosi Caietani, qui hic art. 1. & infra quæst. 52. art. 1. observat, in re locata, sive spirituali, sive corporea, tria esse consideranda, quæ secundum diversos respectus habent rationem prioris & posterioris. In rebus enim corporeis est substantia quæ locatur, quantitas quæ est ratio locandi, & ubi seu relatio præsentia, quæ sequitur ad illam tanquam ad proprium fundamentum. Similiter in substantiis spiritualibus, est ipsa Dei, vel Angeli substantia, quæ est præsens & indistans à loco; operatio virtualiter transiens, quæ est contactus virtutis, per quem fit præsens; & relatio vel denominatio præsentia, quæ in eo fundatur. Et hæc tria diversimodè considerari possunt, & iuxta diversas considerationes habere rationem prioris & posterioris. Si enim considerentur, in ordine essendi, substantia tenet primum locum; secundum quantitas dimensionis in rebus corporeis, & contactus virtutis in substantiis spiritualibus; & tertium, relatio seu denominatio præsentia. Secus est in ordine locandi: nam in tali ordine, primum est quantitas dimensionis in rebus corporeis, & contactus virtutis in substantiis spiritualibus; secundum, ipsa substantia rei corporeæ vel spiritualis, quæ locatur; tertium, relatio vel denominatio præsentia, quæ in tali contactu quantitativo, vel effectivo fundatur.

Objicies tertio: Si Deus fieret præsens rebus ratione operationis, attributum immensitatis non esset virtualiter distinctum ab attributo omnipotentia; Deus enim non diceretur immensus,

nisi quia omnipotens : Sed hoc est falsum , & contra communem sententiam Theologorum , qui docent hæc attributa virtualiter inter se distingui : Ergo & illud.

Respondeo negando sequelam Majoris : nam licet immensitas Dei , radicaliter sit ab ejus infinitate & omnipotentia , non tamen formaliter est unum & idem attributum : quia attributa virtualiter distinguuntur in Deo , ut æquivalent diversis perfectionibus creatis , ad diversas lineas pertinentibus ; in creatis autem triplicem reperimus quasi latitudinem , scilicet durationis , virtutis agendi , & extensionis ac diffusionis in ordine ad spatium : prima latitudo competit æternitati , secunda omnipotentie , tertia immensitati : unde tria illa attributa virtualiter distinguuntur . Et licet operatio Dei pertineat tam ad immensitatem , quam ad omnipotentiam : diversimodè tamen : nam ad omnipotentiam pertinet , ut ratio agendi in genere causæ efficientis , ad immensitatem verò , ut ratio formalis , reddens Deum actu præsentem , & existentem in locis .

§. VII.

Verum Deus sit actu & positivè præsens in locis , seu spatiis imaginariis ?

101. **N**otandum primò : Per spatia imaginaria Theologos intelligere , privativa quædam intervalla , seu spatia quædam vacua & inania , quæ concipimus extra cælos , & quæ possunt repleri à corporibus , quæ ibi Deus potest producere . Sicut etiam ante hujus universi fabricam , fingimus fuisse vastitatem quandam inanem & vacuum , in spatio quod nunc occupat universum , quæ erat æqualis extensionis cum illo . De utroque ergo hoc spatio imaginario inquirimus , an Deus sit , vel fuerit in eo actu , formaliter , & positivè præsens : id est , an Deus de facto habitaverit in his spatiis , in quibus constitutum est universum , antequam ipsum conderet , & an modò sit extra cælos , ubi adhuc nihil produxit : quòd ut magis explicetur .

102. Notandum secundo , seu potiùs supponendum tanquam certum : Deum esse extra totum universum , si ly *extra* , negativè sumatur : id est si significet , quòd Deus non limitatur , nec coarctatur intra ambitum universi , cum ejus virtus sit infinita , & immensa , nec ullis limitibus aut terminis claudatur , vel circumscribatur ; unde dicitur 3. Reg. 8. *Si cælum & cæli cælorum te capere non possunt , quantum magis domus hæc* Sed si ly *extra* sumatur positivè , ita ut significet , quòd Deus sit positivè præsens , & existens in illis spatijs , quæ fingimus & imaginamur esse extra cælos , & totum universum ; illud est quod in controversiam vertimus , & de quo procedit præsens difficultas .

103. Notandum tertio : Duplicem adhuc posse distingui præsentiam positivam : unam formalem & actualem , quæ aliqua res est de facto præsens , & existens in loco : alteram verò potentialem , seu fundamentalem , ratione cujus est apta , seu potens in eo existere , licet de facto in eo non existat . Unde Caietanus & alij , duplicem præsentiam in Angelis distinguunt : unam actualem , quæ de facto constituuntur præsentem loco per operationem , & applicationem virtutis circa aliquod subjectum ; & aliam veluti potentialem , quam vocant , *præsentiam ordinis* , per quam redduntur præsentem loco , inchoativè solum & incom-

Tom. I.

pletè , & quam dicunt habere Angelos custodes erga clientes , etiam quando actu circa illos non operantur : His præmissis .

Dico : Deum non esse actu & positivè extra cælos , in locis seu spatiis imaginariis , sed negativè tantum , & fundamentaliter , quatenus divina substantia , non limitatur , nec coarctatur intra ambitum universi , & est potens ad novos mundos condendos in illis spatijs , quæ imaginamur esse supra cælos . Ita communiter docent Thomistæ , quibus ex recentioribus subscribunt Vazquez , Granadus , Tannerus , Meratius , Monacæus , & alij : contra Suarem , Molinam , Valentiam , & Lessium .

104. Probatur primò conclusio ex Sanctis Patribus , qui ad illam interrogationem , ubinam esset Deus antequam mundum creasset ? respondent fuisse tantum in seipso . Sic Tertullianus adversus Praxeam cap. 5. *Ante omnia* (inquit) *erat Deus solus ipse sibi & mundus & locus & omnia* . Et Minutius Felix in Octavio , ait *palam esse quòd ante mundum Deus fuerit ipse pro mundo* . Item Augustinus super Psalmum 122. explicans illa verba : *Qui habitas in cælis* , sic ait : *Antequam faceret Deus cælum & terram , ubi habitabat ? & antequam faceret sanctos , ubi habitabat ?* Et respondet : *In se habitabat Deus , apud se habitabat , & apud se est Deus* . Quibus consonant antiqui illi versiculi , quos recitat Dionysius Carthusianus in 1. dist. 7. qu. 1.

Dic ubi tunc esset , cum præter eum nihil esset ? Tunc , ubi nunc , in se : quoniam sibi sufficit ipse . At si Deus ante creationem mundi , fuisset positivè præsens & existens in spatiis imaginariis , in alio quàm in seipso fuisset : Ergo non est præsens positivè in spatijs imaginariis . Unde Augustinus 7. Confess. cap. 1. falsam esse docet hanc imaginationem , quæ Deus cogitatur præsens & existens in infinitis spatijs . *Ita* (inquit) *te vitam meam grandem per infinita spatia undique cogitabam penetrare totam mundi molem , & extra eam quaquaversum per immensa sine termino , ut haberet te terra , haberet cælum , haberent omnia , & illa finirentur in te , tu verò nusquam* . Et subdit : *Ita suspicabar , quia aliud cogitare non poteram , nam falsum erat* .

105. Probatur secundo conclusio ratione desumpta ex D. Thoma in 1. dist. 37. qu. 2. art. 3. in argumento *sed contra* , & ex D. Bonaventura ibidem puncto 2. art. 1. qu. 2. Deus non potest esse in nihilo , quia *in nihilo nihil est* , inquit S. Thomas : Sed spatia imaginaria nihil sunt ; illa enim sunt purè phantastica , nec habent esse , nisi in imaginatione Adversariorum : Ergo Deus non est in spatijs imaginarijs . Unde D. Bonaventura ibidem : *Stultum est dicere , Deum esse in eo quòd nihil est* .

106. Confirmatur : Eadem est ratio de locis imaginarijs , ac de rebus imaginarijs : Sed Deus non est in rebus imaginarijs , v. g. in chimæra , hircocervo , alijsque similibus humanæ mentis delictijs : Ergo nec in spatijs imaginarijs .

107. Probatur tertio aliâ ratione quam habet D. Thomas ibidem . Ubi cumque Deus est , ibi est per suam operationem transentem : Sed Deus nihil actu operatur in spatijs imaginarijs : Ergo in illis non est actu præsens . Major præterquam quòd est D. Thomæ loco citato , sufficienter fuit à nobis supra demonstrata . Minor autem est evidens , ubi enim nullus est effectus , ibi nulla est Dei operatio transiens , cum operatio Dei tran-

N ij

siens semper inferat aliquem effectum ad extra productum: Sed in spatijs imaginarijs nullus est effectus à Deo productus, ut constat: Ergo nec ulla Dei operatio transiens.

107. Confirmatur primò: Præsentia quam habet Deus in ordine ad ea quæ sunt extra se, est præsentia per modum continentis, & non per modum contenti, ut supra ostendimus ex SS. Patribus: Ergo cum spatia imaginaria, à Deo contineri non possint, nam illud quod nihil est, non est capax ut contineatur ab aliquo, Deus eis non est actu & positivè præfens.

108. Confirmatur secundo: Eodem modo proportionaliter philosophari debemus, de præsentia generali, quæ Deus denominatur præfens & existens in omnibus rebus, ac de speciali, quam habet in anima justi per gratiam, in intellectu beati per gloriam, & in humanitate Christi per unionem hypostaticam: Sed hæc præsentia specialis Dei, non potest haberi nisi ad justum, & ad beatum, & humanitatem, ut actu sunt realiter: Ergo nec etiam habebit primam præsentiam generalem, nisi ubi actu sunt creaturæ ab illo productæ, quæ cum nullæ sint in spatijs imaginarijs, in illis Deus actu præfens, & existens non erit.

109. Probatur quarto: Denominatio extrinseca, quæ Deus de novo denominatur actu & formaliter præfens creaturæ, fundari debet in aliqua mutatione ex parte creaturarum, ut supra ostensum est: Ergo ut Deus habeat relationem, aut denominationem præsentis ad aliquem locum, necesse est quod ille subeat aliquam mutationem ex actione divina in ipsum: Sed spatia imaginaria nullam subeunt mutationem ex divina operatione, quandoquidem in eis Deus nihil operatur: Ergo non potest denominari actu & formaliter præfens spatijs imaginarijs.

110. Denique probari potest nostra conclusio, & confutari Adversariorum sententia, argumento ad hominem, ex illorum principijs desumpto. Idcirco enim illi docent, substantiam Dei esse extensam supra cælos, & positivè præsentem spatijs imaginarijs, quia ratione suæ immensitatis, est infinita in extensione locali: Sed hæc ratio non concludit: Ergo præcipuum Adversariorum fundamentum corrui. Minor probatur: Aternitas non minus est infinita in ratione durationis, quam immensitas in ratione extensionis, seu in vi repletiva loci: Sed aternitas ratione suæ infinitatis, non se extendit ad res præteritas & futuras, & multominus ad tempora imaginaria, neque illa realiter ambit & continet, ut Adversarij docent contra Thomistas: quia (inquiunt) cum res præterita vel futura, non sint in rerum natura, non possunt ab aternitate, quamvis infinita in ratione durationis, realiter contineri: Ergo similiter, cum spatia imaginaria non sint actu in rerum natura, nec habeant esse nisi in imaginatione nostra, Deus ratione suæ immensitatis, licet infinitæ in ratione locandi, ad illa non potest actu & positivè se extendere. Unde D. Thomas in 1. dist. 37. quæst. 2. art. 3. ait *Deo non convenire ab aeterno ubique esse, non defectu sui, sed defectu rerum quæ ab aeterno non fuerunt, ut alicubi Deus esset.*

111. Dices, idem argumentum posse retorqueri contra nos, si enim aternitas, ratione suæ infinitatis, realiter se extendat, non solum ad res præteritas, sed etiam ad præteritas & futuras, ut docent Thomistæ; etiam immensitas, ratione infinitatis in ratione locandi, se extendet ad

A loca, non solum realia, sed etiam imaginaria; nec solum ad præsentia & existentia, sed etiam ad futura.

Respondeo negando Consequentiam, & paritatem, propter duplicem rationem discriminis. Prima est, quia aternitas consistit formaliter in latitudine infinita in ratione durationis; unde cum infinitum in aliquo genere, omnes ejus rationes, perfectiones, & differentias in se contineat, aternitas ratione suæ infinitatis, ad omne tempus, omnesque ejus durationes, & differentias se extendit, ac proinde continet, non solum res præsentis, sed etiam præteritas & futuras. Immensitas verò est infinita solum in ratione locandi: unde solum se extendit actu ad

B loca quæ sunt, non verò ad imaginaria, vel futura, quia locus ut futurus, non pertinet ad lineam immensitatis, sed durationis. Secundum discrimen consistit in eo quod alio modo comparantur loca ad immensitatem, quam tempora ad aternitatem: nam aternitas in ratione mensuræ superioris, continet tempus, & omnes ejus durationes, & differentias; immensitas verò existit in rebus, & formaliter in locis continetur, quamvis illa etiam effectivè contineat, ut supra declaravimus. Cum ergo unumquodque contineatur in re, ad modum continentis, hinc fit, quod aternitas, cum sit invariabilis & perpetua, in se contineat ab aeterno & invariabiliter, omnem differentiam temporis: è contra verò, cum C spatium reale, sit temporale, immensitas divina non dicitur esse in locis ab aeterno, sed solum in tempore.

§. VIII.

Diluentur Argumenta Adversariorum.

O Bjicies primò, Scriptura & SS. Patres 112. frequenter docent, quod Deus est supra cælos, & extra mundum: Sed supra cælos, & extra mundum, non sunt nisi spatia imaginaria: Ergo Deus est in spatijs imaginarijs. Minor constat: Major autem probatur. Dicitur enim Job 22. *An non cogitatis quod Deus excelsior Cælo sit, & supra stellarum verticem sublimetur?* Item D Dionysius cap. 9. de divinis nominibus: *Deus extrinsecus super omnem magnitudinem funditur, & super expanditur.* Nazianzenus Apologia 1. *Deus in universo est, & supra universum.* Hilarius 1. de Trin. *Deus mundo inest interior, excedit exterior.* Denique Prudentius in Hymno de S. Romano, sic habet: *Deus perennis, res inestimabilis, extraque, & intra replet, ac superestruit.*

Respondeo primò, illas omnes autoridades 113. intelligi juxta id quod docet Augustinus libro de natura boni cap. 3. nempe quod Deus est supra mundum, & extra mundum, non spatijs locorum, sed ineffabili & singulari potentia: quod est esse præsentem supra cælos, & extra mundum, fundamentaliter, & in potentia, ut tertio notabili declaravimus.

Respondeo secundo cum D. Thoma hinc art. 1. ad 1. & 3. Deum esse supra mundum, per excellentiam suæ naturæ, non locali præsentia. Quod etiam eleganter declarat Chrysologus in hæc verba Symboli, *Sedet ad dexteram Patris.* Con- 114. *sessio* (inquit) *nostra, non divini confessus loca. 17. Sed virtutis assignat indicia: Deus enim loca nescit.*

Respondeo tertio, Deum esse supra cælos, &

extra mundum, negativè: quatenus ejus virtus, & substantia, non comprehenditur, nec limitatur à locis; sed potest ultra caelos, novos mundos creare. In quo sensu intelligendus est Augustinus, dum libro 11. de civitate cap. 5. contra aliquos Philosophos disputans, & faciens cōparationem temporum & locorum, quae nos imaginamur extra mundū, & ante mundum, sic ait: *An forte substantiam Dei, quam nec includunt, nec determinant, nec dispendunt loco, sed eam, sicut de Deo sentire dignum est, futentur incorporeā praesentia ubique totā à tantis locorum extra mundum spatiis absentem esse dicturi sunt, & uno tantum, atque in comparatione illius infinitatis, tam ex quo loco in quo mundus est occupatam? non opinor eos in hac vaniloquia progressuros.* His enim verbis solum declarare intendit, divinam substantiam, non ita esse huic universo praesentem, ut sit limitata & coarctata ab illo, & non possit in infinitis extra mundum locis operari, & ratione sua operationis ibi praesentem fieri. Unde statim subdit: *Cum igitur unum mundum, ingenti quidem mole corporeā, finitum tamen, & loco suo determinatum, & operante Deo factum esse dicant: quod respondent de infinitis ante mundum locis, cur in eis ab opere Deus cesset; hoc sibi respondeant de infinitis ante mundum temporibus, cur in eis ab opere Deus cessaverit, &c.*

114. Objicies secundò: D. Thomas quodlibeto 12. art. 1. sic ait: *Deus non solum est in his quae sunt, sed etiam in imaginatis, & in praeteritis, & in futuris.* Ergo sentit Deum, non solum esse praesentem in locis, & spatiis realibus, sed etiam in fictitijs, & imaginarijs.

Respondeo D. Thomam solum intendere, quòd Deus est in imaginatis, non actu, sed virtute. Et quòd hic sit verus & legitimus ejus sensus, constat ex eo quòd dicit: *Deus est in imaginatis, sicut in praeteritis, & in futuris.* Atqui in rebus praeteritis & futuris, Deus non est actu, sed potentia tantum: Ergo nec in locis seu spatijs imaginarijs.

115. Objicies tertio: Tantum habet Deus, ratione sua immensitatis, & omnipotentiae, quantitatis virtutis, quantum haberet quantitatis corporeae corpus infinitum, si daretur: Sed si daretur corpus infinitum, tanta esset quantitas ejus corporea, ut de facto omnia loca imaginaria repleat: Ergo etiam tanta est quantitas virtutis in Deo, ut de facto omnia loca imaginaria repleat.

Respondeo distinguendo Majorem: tantam habet quantitatem virtutis, eodem modo se habentem in ordine ad locum, quo quantitas molis, nego Majorem: diversimodè se habentem, concedo Majorem; & datā Minori, nego Consequentiam.

Explicatur: Hoc intercedit discrimen inter quantitatem molis, & virtutis; quòd quantitas molis, absolutè, & independentè ab operatione, est ratio locandi substantiam corpoream: unde si daretur corpus infinitum, quamvis illud non esset activum, & nullibi operaretur, esset tamen ubique praesens, & omnia spatia & loca repleat: quantitas autem virtutis, non est ratio locandi substantiam spirituales, nisi quatenus operatur, & producit aliquem effectum ad extra. Quare licet virtus divina sit infinita, si tamen illa nihil operaretur ad extra, sicut de facto in spatijs imaginarijs nihil operatur, nullum locum, Deus sua immensitate repleat, sed solum esset in seipso, sicut erat ante mundi creationem.

A Objicies quartò: Antecedenter ad contactum divinum quò immutat creaturas, intelligitur divina substantia habere in se immensitatem: Ergo etiam antecedenter ad illum, concipitur fundare praesentiam ad omnia loca, & spatia, etiam imaginaria. Antecedens est certum, cum immensitas conveniat Deo necessario, & ab aeterno. Consequentia verò probatur: Effectus formalis immensitatis, ut est speciale attributum, est reddere Deum praesentem rebus, praesentia infinita: Sed praesentia infinita, ad omnia loca, & spatia, etiam imaginaria, debet se extendere; cum nulli certo loco, & spatio sit definita, & coarctata: Ergo &c.

B Respondeo concessò Antecedente, distinguendo Consequens: Ergo antecedenter ad contactum concipitur fundare praesentiam, virtualement & mediatam, concedo: formalem & immediatam, nego.

Explicatur: Immensitas Dei non habet pro effectum formalem, facere substantiam Dei praesentem, per immediatam comparationem, & applicationem ejus ad spatia, quasi necessario eis alligetur, seu applicetur; sed effectus formalis ejus est reddere Deum, ut ita loquar, contactivum omnis loci imaginabilis, ac proinde virtualiter, & mediatè illi praesentem; quatenus potest in quocumque loco imaginabili ponere aliquam creaturam. Sicut effectus formalis omnipotentiae, non est producere res actu, sed reddere Deum potentem illas producendi. Quemadmodum ergo, ut Deus sit & dicatur ab aeterno omnipotens, non est necesse quòd ab aeterno produxerit creaturas, sed solum quòd ab aeterno fuerit potens ad illas producendas: ita etiam ut sit & dicatur ab aeterno immensus, non requiritur quòd ab aeterno repleat omne spatium imaginabile, sed quòd aptus sit & potens replere omne spatium reale, quòd potest producere. Et in hac vi repleta omnis spatij, consistit formaliter divina immensitas, ut supra annotavimus: Sicut in vi productiva cujuscumque rei possibilis, consistit formaliter divina omnipotentia.

C Ultimò arguitur ab inconvenientibus, quae videntur sequi ex nostra sententia. Nam primò sequitur Deum posse mutari: potest enim supra istum mundum creare aliquod corpus: Ergo si non sit actu praesens, & existens in illo spatio imaginario, in quo tale corpus poneretur, Deus mutaretur acquirendo novam praesentiam, & incipiendo esse ubi antea non erat.

Secundò sequeretur quòd divina substantia posset esse veluti à se divisa, & quasi discontinua: si enim Deus in spatijs imaginarijs produceret duo corpora inter se distantia: tunc vel Deus secundum suam substantiam, esset in medio illorum corporum, vel non? Si primò, haberet intentum: cum tale medium non sit spatium reale, sed imaginarium. Si secundum, divina substantia esset à se divisa, ac veluti discontinua: quia esset in utroque corpore, & non in medio.

Tertio sequitur, Deum posse moveri per accidens: moveri enim per accidens, est moveri ad motum alterius, sicut nauta movetur per accidens ad motum navis: Sed Deus posset moveri ad motum alterius: Ergo posset moveri per accidens. Minor probatur: si Deus produceret aliquod corpus in spatijs imaginarijs, tale corpus posset moveri in ordine ad mundum, vel mundus in ordine ad ipsum: Ergo cum Deus esset utriusque praesens secundum suam substantiam, ad

D

E

motum utriusque, per accidens moveretur: Sicut anima per accidens ad motum corporis movetur, & corpus Christi ad motum specierum.

119. Respondeo eos qui talia obijciunt, esse rebus sensibilibus & corporalibus nimis addictos, nec percipere ea quæ Dei sunt; sed de illo (ut dicit Vazquez) tanquam de re corporea sentire, ac philosophari. Unde ad primum respondeo negando sequelam: sicut enim quando Deus in tempore creavit mundum, in hoc spatio in quo nunc est, non est mutatus acquirendo novam præsentiam ad illum, sed tota mutatio fuit ex parte creaturæ, quæ transivit de non esse ad esse: ita etiam, licet jam produceret de novo aliquod corpus in spatijs imaginarijs, & fieret illi præsens secundum suam substantiam, in se non mutaretur, sed tota mutatio se teneret ex parte effectûs de novo producti. Ratio est, quia Deus non fit præsens creaturæ, nisi agendo in illam, eamque actione suâ immutando, ut supra ostendimus: ex hoc autem quod Deus causet & immutet aliquid, non movetur, nec mutatur in se: quia non agit ut motus ab alio, neque ut transiens de potentia ad actum, sed ut purè movens, & actus purus. Quod ut magis explicetur, & Adversariorum imaginatio, ratione corrigatur.

120. Observandum est diligenter, quod Deus non dicitur fieri præsens & existens in rebus, per hoc quod veluti à loco aliquo recedat, & rebus approximetur; sed per hoc quod in seipso immotus manens, trahat intra se, ex vi operationis suæ transeuntis, res quas producit, easque è nihilo educendo, faciat sibi præsentem. Unde sicut si ex vi operationis meæ, haberem vim trahendi ad me, ex aliquo loco valde remoto atque distantia, rem aliquam, & faciendi mihi illam præsentem, mutatio non se teneret ex parte mei, sed ex parte illius rei quæ traheretur ad mei præsentiam: ita quia quando Deus ex vi operationis suæ, educit res ex nihilo, trahit illas intra vastitatem, & sinum immensitatis suæ, sibi que eas hoc modo conjungit, atque præsentem facit; tota mutatio se tenet in illo contactu, atque præsentia, ex parte creaturarum, & nullo modo ex parte Dei, qui ut dicitur Sapient. 7. *In se permanentes, omnia innovat.*

121. Ad secundum, nego sequelam: ad cujus probationem dicendum, quod si Deus produceret in spatijs imaginarijs duo corpora inter se distantia, non esset actu, sed potentia tantum & virtute, in spatio imaginario intermedio. Ad illud verò quod dicitur in contrarium, nempe quod tunc divina substantia esset quasi à se divisa, & veluti discontinua. Respondeo hoc fundari in falsa imaginatione rerum spiritualium, quasi dividatur earum substantia, si non continuatim ponatur in spatio, ita quod operetur in extremis, & non in medio: licet enim hoc sufficeret ad divisionem rei quantæ, quæ commensuratur spatio; non tamen ad divisionem rei spiritualis, quæ est independens à loco, & quæ magis illum continet, quàm contineatur ab illo. Sicut ergo dicemus in Tractatu de Angelis, quod Angelus potest esse in quatuor angulis alicujus aulae, absque eo quod sit in spatio intermedio: quia potest illis applicare suam virtutem, absque eo quod in medio operetur; nec tamen propterea sequitur, ejus substantiam esse à se divisam, & veluti discontinuam, sed tantum illum ponere suam operationem, & applicare suam virtutem in extremis, & non in medio. Ita similiter,

Disp. 4.
art. 3.

licet Deus in spatijs imaginarijs applicaret suam virtutem, duobus corporibus inter se distantibus, & non medio, non divideretur in se, sed solum divideret effectus, & substantia ejus afflueret illis sic divisim, sine divisione sui: in quo oportet imaginationem transcendere, eamque corrigere ex eminentia rei spiritualis, & independantia illius à loco corporeo.

Ad tertium nego etiam sequelam: ut enim aliqua res per accidens ad motum alterius moveri dicatur, duo requiruntur: primum est, ut illa circumscriptivè, aut saltè definitivè, sit in corpore, quod movetur; secundum, ut in ordine ad terminum motus variet distantiam, ac proinde quod antea non sit ei substantialiter præsens. Nam quando una manus v. g. movetur & applicatur alteri, tunc anima propriè non dicitur moveri localiter, etiam per accidens: Tum quia non est definitivè in sola manu, sed in toto corpore: tum etiam, quia tota est non solum in manu movente, sed etiam in ea, quæ est terminus motus, & applicationis alterius. Cum ergo in casu argumenti, utraque hæc conditio Deo deesset: quia non esset definitivè in illo corpore producto in spatijs imaginarijs, quod moveretur in ordine ad mundum; nec esset absens, sed substantialiter præsens ipsi mundo, in ordine ad quem tale corpus moveretur, non diceretur moveri per accidens ad motum illius. Unde patet disparitas ad exempla adducta; nauta enim est in navi circumscriptivè, & anima definitivè in corpore: præterea, illa non sunt substantialiter præsentia loco, qui est terminus motus localis navis, vel corporis.

§. IX.

Explicatur varij modi quibus Deus dicitur esse in rebus.

Dico primò, Deum esse tribus modis in omnibus rebus: scilicet per essentiam, per præsentiam, & per potentiam. Ita D. Thomas hic art. 3.

Probat: Quia, ut ibidem exponit S. Doctor, videmus in rebus creatis, quod tripliciter potest quis esse in aliquo loco. Primò per suam substantiam, sicut Rex in throno in quo sedet. Secundò per præsentiam, sicut est in aula sua, & in his ad quæ potest ejus intuitus se extendere. Tertiò per potentiam, sicut idem Rex est in toto regno, & Sol in visceribus terræ, quatenus ibi etiam distans, operari potest: Deus autem est præsens omnibus rebus, his tribus modis. Primò quoad essentiam, quia *adest omnibus ut causa essendi*, ut loquitur S. Doctor hic art. 3. id est, quia producit & conservat esse in omnibus rebus, portatque omnia verbo virtutis suæ; quæ virtus non est ab illo diffusa & separabilis, sed ipsamet Dei substantia, ut antea declaravimus. Secundò quoad præsentiam, quia omnia sunt præsentia & nuda oculis ejus, & ipse cognitione practicâ omnia regit, & speculativâ omnia videt. Unde meritò deridet Cyrillus Jerosolymitanus ineptissimos errores Gentilium, quorum aliqui Solem Deum fecerunt, ut nocturno tempore sine Deo permanerent; alij Lunam, ut per diem, Deum non haberent suorum criminum inspectorem, & in ejus absentia, liberius peccare possent, *Cum* (inquit) *aberraverint quidam ab uno Deo, alij quidem Solem ponebant, ut occidente Sole, noctis tempore sine Deo essent: alij verò Lunam, ut in die Deum non haberent. Adeo Dei oculos effugiebant, ut ne in illos incidere, Deos qui quandoque absentes*

Cate-
chesi.

absentes essent, captarent. Non sic Christiana Religio, quæ nobis omni tempore, & omni loco præsentem exhibet Deum, & oculos ejus Sole lucidiores, circumspicientes omnes vias hominum, ut dicitur Ecclesiastici 23. Unde Boëtius libro 5. de consol. *Magna nobis indicta est necessitas bene vivendi, qui omnia apimus ante oculos iudicis cuncta cernentis.* Quod etiam eleganter declarat Augustinus serm. 46. de verbis Domini: his verbis: *Procedis? videris. Intras? videris. Lucerna extincta est? videris. Cubile ingrederis? videris. In corde versaris? videt te.*

Tertio Deus dicitur esse in rebus per potentiam, quia potest operari in omnibus rebus quidquid vult, & in ditione ejus cuncta sunt posita, ut dicitur Esther 13. Et hoc tertio modo, Deus potest dici esse supra cælos, & extra hunc mundum, in locis, seu spatijs imaginarijs: quia ibi potest operari, & novos mundos producere. Circa quod.

124. Notandum est primo, magnum & notabile discrimen inter Deum & Angelum: cum enim divina virtus versetur circa nihil, tanquam circa proprium subiectum, & ex eo creaturas possit educere, potest dici esse per potentiam in spatijs imaginarijs, quia in illis potest operari, & novos mundos producere: secus verò Angelus, quia ille non operatur per virtutem creativam, sed educivam, nec facit, sed præsupponit subiectum in quod operatur: unde cum nihil sit in spatijs imaginarijs, circa quod possit operari; seu applicare suam virtutem, non potest dici ibi esse, etiam per potentiam.

125. Advertendum est etiam, hunc tertium modum præsentia distinguere à primo: quia primus fundatur in actuali operatione Dei virtualiter transeunte, ut supra ostendimus: iste verò in divina omnipotentia, quatenus potest ad extra operari. Unde hic modus præsentia competit Deo ab æterno, quamvis alter illi conveniat solum in tempore. Item Deus dicitur esse in rebus per potentiam, quatenus divina potentia habet rationem causæ efficientis: dicitur verò esse quoad essentiam, per suam virtutem, vel per actionem virtualiter transeuntem, quatenus illa habet rationem causæ formalis, ut antea explicatum est.

126. Tertio observandum est, quòd licet Deus sit in omnibus rebus per essentiam, præsentiam, & potentiam; speciali tamen modo dicitur esse in Cælo Empireo, primò ob loci hujus dignitatem & præstantiam; secundò, quia in eo specialius ruralat, ac splendet divina majestas, quam in reliquis mundi partibus; tertio, quia ibi specialiter operatur, & beatis seipsum manifestat, ac fruendum exhibet. Unde Bernardus serm. 5. in dedicatione. *Licet in omni loco sit, qui nullo clauditur loco, signanter tamen dicimus, Pater noster qui es in Cælis: quòd aliter illic, & proprio quodam modo præsentem se exhibeat; non quidem ipse diversus, sed diversa distinguens.*

127. Dico secundò: Deus per gratiam & charitatem existit in anima iusti, speciali modo, & non solum dando dona sua, sed etiam personaliter inhabitando. Ita communiter nostri Thomistæ, contra Vazquem hæc disp. 30. cap. 3. & Valentiam puncto 3. qui docent præsentiam Dei in anima iusti, fieri solum per dona gratiæ, non per substantiam, & realem essentia suæ præsentiam: eo modo (inquunt) quo Sol, ratione caloris & radiorum, dicitur esse præsens in remotissimis terræ partibus, ubi tamen secundum propriam substan-

tiam non adest.

Nostra tamen conclusio est D. Thomæ infra quæst. 43. art. 3. ubi appellat errorem, sententiam dicentium non dari iustis Spiritum Sanctum, sed tantummodo ejus dona, & 4. contra Gent. cap. 18. dicit: *Spiritus Sanctus secundum substantiam suam inhabitat mentem.* Idem docet Alensis 1. p. quæst. 73. memb. 4. art. 1. & alij Theologi in 1. dist. 14. Imò & ipse Seneca licet Gentilis, hoc videtur agnovisse, cum dixit in quadam Epistola: *Deus ad homines venit, imò quòd propius est, in homines venit: nulla sine Deo mens bona est.*

Eadem veritas ratione suadetur. Primò quia per gratiam & charitatem datur anima iustificata Spiritus Sanctus, quantum ad propriam ejus substantiam, ut ostendimus in Tractatu de Trinitate, & colligitur ex illo Apostoli ad Roman. 6. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis.* Addo quòd, per amorem amicitia, amici non solum dant sua, sed etià seipsum, & potissimum cor & amorem: unde cum Spiritus Sanctus sit amor, & cor sanctissimæ Trinitatis, specialiter dicitur mitti & dari per infusionem gratiæ. Nec sola Spiritus Sancti persona, sed tota sanctissima Trinitas, per charitatem fit realiter & intimè præsens anima iusti, Deum diligentis, ut testatur ipsemet Christus Ioan. 14. his verbis: *Si quis diligit me, diligitur à Patre meo, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Ex quibus locis aperte colligitur, quòd Deus peculiari modo, distincto ab illis tribus generalibus, quibus est in omnibus rebus, est realiter & intimè præsens in anima iusti: nam si non esset realiter ibi præsens peculiari modo, non diceretur iustum recipere Spiritum Sanctum, imò totam sanctissimam Trinitatem, sed solummodo dona gratiæ, quæ sunt ejus effectus.

Secunda ratio petitur ex natura ipsius charitatis, quæ est perfecta cum Deo amicitia, ut docet S. Thomas 2. 2. quæst. 23. art. 1. Amor enim amicitia, juxta eundem S. Doctorem 1. 2. quæst. 28. art. 1. triplicem includit unionem: unam quam supponit, & quæ consistit in hoc quòd amans & amatum sint ejusdem conditionis, & similes inter se; amor enim, ut communiter dicitur, aut similes facit, aut invenit. Secundam, quam formaliter facit, quia ipse amor est quædam inclinatio & pondus in amatum, & unio, vel nexum amantis cum amato, vel ut loquitur Augustinus libro 8. de Trin. cap. 10. *Iunctura quædam duo aliqua copulans, vel copulare appetens, amantem & quod amatur.* Tertia est realis & physica, ad quam amor tendit, & quam effectivè producit, quando est potens & efficax: unde cum amor Dei efficacissimus, & potentissimus sit, amicitia hominis ad Deum, triplicem illam unionem importat. Prima fit per gratiam, per quam homo aliquo modo assimilatur Deo, & fit consors & particeps divinæ naturæ, ut dicitur 2. Petri 1. Secunda consistit in charitate, quæ est affectus hominis erga Deum. Tertia verò fit per realem præsentiam, & inhabitationem Spiritus Sancti, & totius Sanctissimæ Trinitatis in anima iusti, quæ unio consummatur in patria per gloriam, ubi Deus intimè unitur intellectui beatorum, per modum speciei impressæ & expressæ, ut ostendimus in Tractatu de visione beata. Unde sicut lumen gloriæ est ultima dispositio ad illam ineffabilem unionem, ita & gratia & charitas ad istam. Et rursum, sicut unio Dei cum intellectu beati, realis

est, & intima, nec habet pro ratione formali contactum immensitatis, licet illum præsupponat: ita & unio Dei cum anima iusti, per charitatem & gratiam. Denique, sicut si per impossibile, Deus non esset in Beatis, illis tribus modis generalibus, quibus est in omnibus rebus; unio tamen per modum speciei, ad quam lumen gloriæ disponit, sufficeret ut diceretur illis præsens secundum suam substantiam & essentiam; ita si per impossibile non esset in iustis per suam immensitatem, per gratiam tamen & charitatem, fieret illis substantialiter præsens.

130. Obijcies primò cum Vazque: D. Thomas hic art. 3. explicans unionem Dei cum anima, quæ fit per gratiam, docet quòd Deus unitur animæ, & adest illi, ut amatum in amante: Sed hæc unio est solùm objectiva, & secundùm affectum, non autem realis, & secundùm substantiam: Ergo &c.

Respondeo quòd quando S. Thomas dicit, quòd Deus per gratiam unitur animæ, & adest illi, ut amatum in amante, non est intelligendus de sola unione formali, in qua consistit amor, & quæ est solùm objectiva, & secundùm affectum; sed de unione ad quam tendit, & quam efficit, si sit potens & efficax; quæ non est solùm secundùm affectum, sed etiam secundùm realem præsentiam amati cum amante, ut antea exposuimus.

131. Obijcies secundo: In justificatione hominis, Deus non alio modo intelligitur esse in anima, quam ut infundens gratiã: Sed hic modus præsentia pertinet ad generalem existentiam Dei in rebus; illa enim (ut supra ostendimus) fundatur in operatione Dei virtualiter transeunte: Ergo Deus non est aliquo modo speciali præsens in anima iusti, per gratiam & charitatem.

Respondeo negando Majorem: licet enim in justificatione hominis, Deus sit in anima per modum agentis & infundentis gratiam, qui modus pertinet ad operationem Dei virtualiter transeuntem: hac tamen præsentia præsuppositã, mediantibus donis gratiæ in anima receptis, nascitur nova habitudo illius ad Deum, ut possessum, & præsentem, & resultat in ea modus quidam specialis unionis & præsentia, ratione cuius sanctissima Trinitas dicitur venire ad nos, & mitti, vel dari Spiritus Sanctus, ut antea declaravimus. Nec talis præsentia Dei ut possessi, est solùm affectiva, & intentionalis, sed etiam realis & physica: quatenus ipse Deus personaliter datur, aut mittitur, ut inhabitet, & sit præsens in anima, non solùm per modum agentis, sed etiam per modum amici conviventis ipsi animæ, per modum sponsi ab ipsa possessi; & per modum summi boni in quod habet jus, & quo fruitur imperfectè hic in via, & consummatè in patria, ubi erit specialis unio divinæ essentia in ratione speciei. Unde Augustinus: *Deus est in mundo sicut auctor & creator, in anima sicut sponsus in thalamo, in beatis sicut splendor, in iustis sicut adjutor & protector, & in reprobis sicut pavor & horror.*

in orat. Domi- nic.

De hac mirabili & ineffabili præsentia, & unione Dei cum anima iusti, plura dicemus in Tractatu de Trinitate, quando agemus de missione Divinarum Personarum. Interim placet totam hanc de immensitate Dei disputationem, elegantissimis magni Gregorij verbis concludere. *Ipsæ manet intra omnia, & extra omnia: ipse supra omnia, & infra omnia: superior per potentiam, inferior per sustentationem, exterior per magnitudinem, interior per subtilitatem, sursum regens, deorsum continens, extra circumdans, inte-*

Disp. 13. art. 2. & 3.

Lib. 2. Moral. cap. 112.

rius penetrans; nec aliã parte superior, aliã inferior, aut aliã parte exterior, aliã interior, sed unus & idem totus, ubique præsidendo sustinens, & sustinendo præsidens, circumdando penetrans, penetrando circumdans &c.

Similia habet Isidorus libro 1. de summo bono cap. 2. ubi divinæ immensitatis characteres sic describit: *Immensitas divina magnitudinis ita est, ut intelligamus eam intra omnia, sed non inclusum: extra omnia, sed non exclusum; & idèd interiorem, ut omnia contineat; idèd exteriorem, ut in circumscriptã magnitudinis sue maiestate omnia concludat. Per id ergo quod est exterior, ostenditur esse creator: per id quod interior, gubernare omnia demonstratur.*

ARTICVLVS VI.

De immutabilitate Dei.

Ad questionem 9. Divi Thomæ.

DUO circa immutabilitatem Dei agit D. Thomas cap. 9. primò demonstrat Deum esse omni modo immutabilem secundò ostendit omnem creaturam esse mutabilem, vel quantum ad esse, vel quantum ad aliqua accidentia, quæ etiam sequenti breviter exponenda, & demonstranda sunt.

§. Vnicus.

Demonstratur Deum esse omnino immutabilem, & omnem creaturam mutationi obnoxiam.

DICO primò: Deum esse omnino immutabilem. 132.

Conclusio est certa de fide, & colligitur ex varijs Scripturæ, & SS. Patrum testimonijs, quæ infra referemus. Ratio etiam naturalis illam demonstrat. Prima quam adducit D. Thomas hic art. 1. & quæ est virtualiter triplex, sumitur ex tribus attributis, quæ sunt propria fundamenta divinæ immutabilitatis: scilicet à ratione actûs puri, à simplicitate Dei, & ejus infinitate, quæ remouent tres conditiones, quæ essentialiter requiruntur, vel saltem aliqua illarum, ad veram mutationem: ad illam enim requiritur primò potentialitas, seu privatio & carentia alicujus formæ, quæ se habeat ut terminus à quo: secundò requiritur subjectum mutabile, & susceptivum diversarum formarum: Tertio necessarius est terminus ad quem, seu forma de novo producta, & tali subjecto adueniens. Sic ergo D. Thomas tribus rationibus probat omnimodam immutabilitatem Dei. Primò quia est actus purus, subindeque caret privatione formæ, quæ se tenet ex parte termini à quo. Secundò quia est simplicissimus, ac proinde subjectum incapax motûs: illud enim debet de necessitate compositionem admittere, cum debeat in se recipere aliquam formam quam antea non habebat. Tertio quia est simpliciter infinitus, & omnes perfectiones in se continet, atque ita nihil potest illi advenire de novo, nec moveri ad aliquem terminum, seu ad aliquam formam, aut perfectionem quam antea non habuerit.

Secunda ratio sumitur ex eo quod Deus est primum movens simpliciter: Nam cum omnis motus procedat ab aliquo immobili, quod non movetur secundum illam speciem motûs: sicut videmus quòd alterationes, generationes, & corrup-

133